

Luisteren in je leunstoel

Voorlezen aan ouderen

*Kleine Handleiding voor voorlezers
door José Franssen¹*

¹ Aangepast en geactualiseerd in juli 2015. Zie voor meer informatie: José Franssen: *Luisteren in je leunstoel. Handboek voorlezen aan ouderen*. Bohn Stafleu van Loghum, Houten, 2004

1. De magie van het verhaal

Die verloren intimiteit...

Dat ritueel van het voorlezen, (...) dat ritueel elke avond op de rand van zijn bed, toen hij klein was – op het vaste uur, met onveranderlijke gebaren – dat had wel iets van een gebed. Die plotselinge wapenstilstand na het rumoer van de dag, dat weerzien buiten al het dagelijkse gedoe om, dat moment van aandachtige stilte dat voorafging aan de eerste woorden van het verhaal, onze stem die tenslotte zichzelf terugvond, de liturgie van de verwickelingen... (...) het was een moment van gemeenschappelijkheid, onder ons, (...) een terugkeer naar het enige paradijs dat iets waard is: de intimiteit.

Zonder het te beseffen ontdekten we één van de essentiële functies van het verhaaltje en, in breder verband, van de kunst in het algemeen, namelijk het instellen van een staakt-het-vuren in de strijd tussen mensen. (...) Gratis. En zo begreep hij het ook. Cadeau. Een moment dat anders is dan alle andere. Ondanks alles. Het avondverhaaltje nam hem het gewicht van de dag van zijn schouders. De trossen werden losgegooid. Hij zeilde voor de wind, mateloos opgelucht, en de wind was onze stem.

We vroegen niets van hem voor die reis, geen stuiver, we eisten niet de minste tegenprestatie.

Daniël Pennac²

Iedereen heeft in zijn of haar leven de magie van het verhaal ervaren.

Vóór het slapengaan opgerold in de dekens op bed luisteren naar een voorgelezen of verteld verhaal, op de hoek van de straat met burens en kennissen nieuwtjes en verhalen uitwisselen, op feesten met familie en vrienden bijpraten en vertellen. misschien was er tijdens een kerkdienst of uitvaart onverwacht een gedicht dat ontroerde. of zijn in de herinnering de lange winteravonden bewaard, toen rond de tafel verhalen van vroeger verteld werden.

Het vertellen van en het luisteren naar verhalen horen bij het leven zelf. verhalen van anderen maken verhalen in jezelf wakker, en verhalen van jou activeren de verhalen in je toehoorders. Wie kent niet het ongeduld van het eigen verhaal dat begint te duwen en dringen om verteld te worden, terwijl de ander nog niet uitgepraat is?

luisteren naar verhalen die voorgelezen worden, heeft nog wat extra's: je gaat eenvoudigweg zitten en het verhaal komt naar je toe. je hebt geen andere verantwoording dan luisteren en het is alsof je even 'vrij' hebt van al het andere, weg van het dagelijkse gedoe. Je mag volop consumeren, degene die het verhaal voorleest moet je aandacht zien vast te houden. Je kunt achterover leunen en vertrouwen op de competentie van de voorlezer.

² Daniël Pennac in: *In een adem uit... Het geheim van het lezen*. De Brink/Ploegsma, Amsterdam, 1993

En zie, terwijl je er niets voor hoeft te doen dan opmerkzaam te zijn, komt het verhaal bij je binnen en zonder dat je het wilt ga je er in mee, je identificeert je met de hoofdpersonen, je herkent iets, er is een gevoel, je bent benieuwd hoe het verder gaat. Je herinnert je de voorleesuur op de lagere school, toen je bijna niet kon wachten tot het einde van de week, omdat dan het verhaal verder zou gaan.

De meester tilde iedere zaterdagochtend het laatste uur de deksel op van de lessenaar waaraan hij was gezeten, nam het boek eruit, opende het en las er een uur uit voor (...) Dat voorlezen was een zeer bijzonder gebeuren, een van die momenten in het leven waarop men wordt gestempeld. Het was op het laatste uur, toegift maar hoogtepunt. Er klonk een stem, en zolang hij klonk kwam woord voor woord, beeld na beeld uit het niet te voorschijn. Dat kon hij, de meester, en hij had ook een mooie stem; een stem met borst, keel, huig en spuug; een stem met boventonen die naar de hoogste regionen wezen. ik kroop er binnenin en vergat te ademen.

*Willem Brakman*³

Het is wonderlijk en mooi dat er tijdens het voorlezen een sfeer van saamhorigheid kan ontstaan: voorlezen heeft iets bekends, iets intiems en huiselijks. Je ontspant en verdwijnt voor een moment uit het leven van alledag in de wereld van het woord. Dat creëert een gevoel van verbondenheid, zeker wanneer er na het voorlezen in een ongedwongen sfeer nagepraat en verteld kan worden. het voorlezen leidt op een heel vanzelfsprekende manier naar het delen van eigen ervaringen, naar het vertellen van eigen verhalen.

2. Voorlezen en reminiscentie

In het werken met ouderen heeft het levensverhaal steeds meer belangstelling gekregen. Reminiscentiewerk heeft een vaste plaats gekregen in het scala van methodieken die (dementerende) ouderen helpen zoveel mogelijk greep te houden op hun eigen leven. verhalen helpen om actief en betrokken te zijn en verbinding te blijven voelen met de eigen achtergrond en geschiedenis. Er zijn tal van ingangen en mogelijkheden om met het eigen verhaal bezig te zijn, zowel individueel als in groepssituaties. Bijvoorbeeld werken met foto's en beeldmateriaal, het maken van levensboeken, luisteren naar muziek en zingen van liedjes.

Toch wordt in zorg- en verpleegcentra zelden gericht en methodisch met taal gewerkt: de ouderen die er wonen kunnen meestal niet meer schrijven en voor velen is lezen ook onmogelijk geworden.

³ Willem Brakman in: Julienne van den Heuvel, Herman Kakebeke, Tonny Meelis-Voorma: *Voorlezen in de praktijk*. NBLC, Den Haag, 1997

Voorlezen kan wel, zeker in relatie met vertellen. Voorlezen als gerichte, op zichzelf staande activiteit (dus niet als tussendoortje, als opstap of afronding van een activiteit, of het voorlezen van de krant) is echter veel meer dan alleen een reminiscentiemethode. Voorlezen biedt ook passieve ontspanning en het beleven van plezier aan een verhaal of gedicht zonder te hoeven reageren. Het gaat ook om de sfeer, om het bijna vanzelfsprekende contact met anderen tijdens – en misschien nog wel meer – na het voorlezen. Voorlezen kan zo een bijdrage leveren aan de zorgverlening: het wonen en leven van sommige ouderen krijgt een nieuwe dimensie erbij tegen de achtergrond van hun eigen verhalen. Want het vertellen gaat door, 's avonds, of de volgende dag in contact met een verzorgende of met een bezoeker.

3. Voorlezen in een zorgcentrum of verpleeghuis

Voorlezen in het zorgcentrum is een laagdrempelige, voor iedereen (velen) toegankelijke activiteit. Het kan door beroepskrachten, door familieleden en door vrijwilligers gedragen en uitgevoerd worden (na introductie en scholing). In een sfeer van gezelligheid, inhakend op een behoefte van vermaak en tijdverdrijf, wordt in een gemakkelijk toegankelijke ruimte koffie en thee geschonken en voorgelezen. Alsof men naar een voorstelling komt. Centraal en voor iedereen zichtbaar zit iemand met een boek. Het ziet er uit als een familiebijeenkomst, er worden verhalen, gedichten en tekstfragmenten voorgelezen. Het voorlezen activeert en leidt tot gesprekken en het vertellen van eigen verhalen. Dat is ook het doel van de bijeenkomsten. Activiteitenbegeleiders en verzorgenden, familieleden en bekenden kunnen vervolgens in de dagelijkse omgang met ouderen aanhaken bij ervaringen en verhalen die voorgelezen worden. In wezen gaat het hierbij om een bijdrage aan de kwaliteit van leven van de bewoners.

Lang, lang geleden, toen ik een klein meisje was en huiverde voor het donker van de avond, zei mijn oudste zuster soms: 'Kom maar in mijn bedje liggen, dat is gezellig.' Ze zat met haar rug naar me toe aan een grote tafel (ze studeerde Duitse taal- en letterkunde), er brandde een lamp, het licht bescheen haar boeken, haar pennen, haar handen. Doodstil lag ik te wachten totdat ze zich zou omdraaien en een gedicht zou voorlezen. Rillend van genot, maar ook van angst, lag ik te luisteren naar de gedichten van Rainer Maria Rilke. Zelfs als ze het gedicht niet voor me vertaalde begreep ik dat er zich een aandoenlijk drama verborg achter de klank van de woorden. ik fantaseerde mijn eigen gedicht. En nog altijd maak ik beelden bij het beluisteren van gedichten, hoor ik er muziek bij, of het ruisen van de regen, het rollen van een kiezelsteen. Dat komt doordat je als er een gedicht wordt voorgelezen nooit precies snapt wat de dichter bedoelt. Daarvoor gaat het te snel. Je gaat vanzelf een beetje fantaseren.

Carla Boogaards⁴

Ook voor demente ouderen die niet meer in staat zijn hun eigen verhaal of delen van hun eigen verhaal te vertellen, kan het voorlezen een functie hebben. De nadruk ligt dan op de sfeer van gezelligheid, het voorstellingsaspect (er gaat iets gebeuren, opletten), de herinnering aan boeken en taal, los van de betekenis, de stem van de voorlezer, het ritme en de cadans van het voorgelezene en af en toe ineens een bijzonder reageren van iemand die iets herkent. Voor sommige mensen is het voorlezen een heel rustgevend gebeuren, waarbij ze geconcentreerd kunnen zijn zonder meteen iets te moeten, waarbij ze weg kunnen zakken en terugkomen zonder probleem. Ze bekijken boeken, letten met veel aandacht op de voorlezer en reageren soms nauwelijks, maar soms ook zeer adequaat.

Bovenstaande geldt zeker ook voor veel thuiswonende ouderen, met name ouderen die vanwege een steeds slechtere lichamelijke conditie, een beginnend dementeringsproces, of door het wegvallen van partner en leeftijdgenoten in een sociaal isolement dreigen te komen. Voor familieleden, mantelzorgers en vrijwilligers kan dan het voorlezen een activiteit zijn om met ouderen in gesprek te komen of ouderen met elkaar in contact te brengen (voorlezen in kleine groepen).

4. Voorlezen, hoe doe je het?

Hoewel het eenvoudig lijkt, voorlezen en praten over het voorgelezene, komt er heel wat kijken bij het organiseren en vormgeven van voorleesmiddagen.

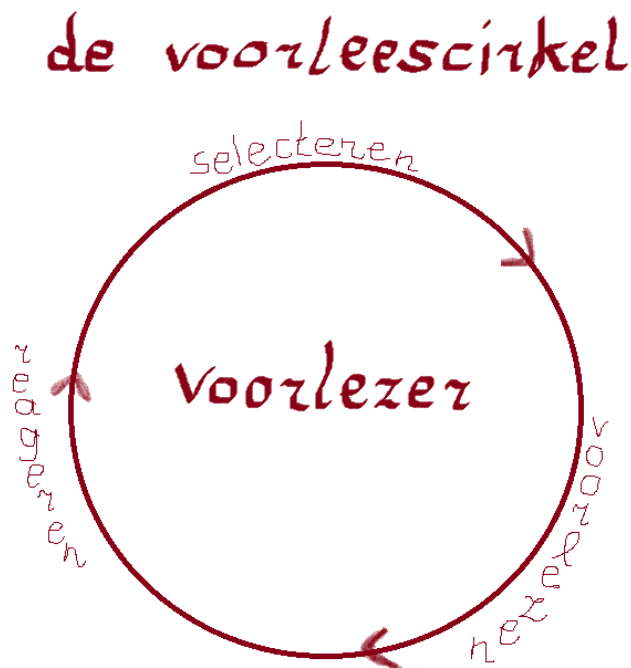
Het is niet het voorlezen alleen, er moet een aangename omgeving zijn waarin voorgelezen wordt, allerlei praktische dingen moeten geregeld zijn (koffie en thee, het halen en brengen

⁴ Carla Boogaards in: *Muisstil. Voorlezen in het voortgezet onderwijs*. Stichting Schrijvers School Samenleving, Amsterdam, 1992

van de mensen), er moeten voorleesteksten gekozen zijn, de voorlezer moet geoefend hebben, zodat de teksten moeiteloos en vloeiend gelezen kunnen worden, en na het voorlezen of tijdens het voorlezen moet er ruimte zijn voor reacties van luisteraars en gesprekken waarin eigen verhalen verteld kunnen worden. Je zou het voorlezen kunnen zien als een voortdurend proces waarin verschillende activiteiten steeds terugkomen en herhaald worden: na de voorleesmiddag begint alweer het selecteren van nieuwe teksten voor de volgende bijeenkomst.

Als je de voorleesactiviteiten ziet als een voortdurend proces, waarin de ene activiteit volgt op de andere en waarin de ene activiteit ook bijna vanzelfsprekend leidt naar de volgende, dan zou je dit proces schematisch kunnen weergeven in een 'voorleescirkel'.⁵

De voorlezer, die zich in het middelpunt van de cirkel bevindt, kiest de te lezen teksten (selecteert), zorgt voor een goede voorleesomgeving en leest voor, en geeft ruimte aan de luisteraars om te reageren op het gelezene.

⁵ Deze voorleescirkel is een afgeleide van de 'leescirkel', die Aidan Chambers beschrijft in zijn boek *De leesomgeving* (Querido, Amsterdam, 1995). In dit boek beschrijft Chambers hoe volwassenen hun kinderen kunnen helpen van boeken te genieten.

5. De voorlezer

De voorlezer is de spil die de voorleescirkel laat draaien.

De voorlezer kan een beroepskracht zijn: de activiteitenbegeleidster, een verzorgende of iemand anders die beroepsmatig met ouderen werkt. De voorlezer kan ook een vrijwilliger zijn: een familielid of mantelzorger, of iemand die van lezen houdt en die liefde wil delen met anderen.

Voorwaarde is dat de voorlezer zelf plezier heeft in het lezen van verhalen en gedichten en dat hij of zij het leuk vindt om voor te lezen aan ouderen. Een voorlezer die niet van taal houdt, die het niet boeiend vindt om boeken door te bladeren op zoek naar geschikte teksten, die het niet fijn vindt om het gelezene te delen met anderen, die geen affiniteit heeft met ouderen die in verzorgings- en verpleeghuizen wonen, zal gauw afhaken omdat de activiteiten hem of haar niet inspireren. Wie zelf niet enthousiast is, kan bovendien geen enthousiasme overbrengen op anderen. Het plezier dat de voorlezer zelf heeft, werkt door in de aandacht waarmee gelezen wordt.

Het is belangrijk dat de voorlezer genoeg tijd heeft: een gehaaste of gestresste voorlezer heeft minder aandacht voor de teksten en de reacties daarop dan iemand die ontspannen is. De voorlezer hoeft overigens helemaal niet perfect te zijn: tijdens het voorlezen zelf kan hij of zij veel leren, door maar gewoon te proberen en door te letten op de reacties van de ouderen. Al doende wordt de voorlezer een steeds betere voorlezer.

De voorlezer zoekt de voorleesteksten, in de eigen boekenkast, bij de burens, of in de bibliotheek, misschien samen met een bibliothecaris. Voorleesteksten zijn verhalen en gedichten die de voorlezer zelf boeiend of mooi vindt én die passen bij de luisteraars. De voorlezer kiest teksten uit en bereidt deze voor. Het is de voorlezer die tijdens het voorlezen de sfeer van intimiteit oproept, waardoor de verbondenheid van een 'familiebijeenkomst' kan ontstaan.

De voorlezer is ook degene die een verwachting naar het voorlezen zelf creëert, zodat er, als iedereen goed geïnstalleerd is, en na het drinken van de koffie en thee, bijna vanzelfsprekend een moment komt, waarop een soort ongeduld ontstaat naar wat komen gaat. Gaat het nu beginnen?, zie je sommigen dan denken. Dát moment kun je dan nog éven vasthouden voordat je met het voorlezen begint. De voorlezer maakt van het voorlezen een (piepkleine) voorstelling, maar wel een voorstelling, waarin iedereen een rol heeft, ook de luisteraars.

6. De voorleesomgeving

Om de voorleesmiddagen tot een succes te maken moet aan een groot aantal praktische voorwaarden worden voldaan. Zo moet er in een aparte ruimte vorgelezen kunnen worden, die gemakkelijk toegankelijk is voor bewoners in rolstoelen. Het lezen in een aparte ruimte, die na verloop van tijd ook bekend is als voorleesruimte, vergemakkelijkt mensen zich te concentreren op de activiteit en de aandacht op te brengen die het luisteren van hen vraagt. Ouderen die daar zelf niet meer toe in staat zijn, moeten herinnerd worden aan de activiteit en door anderen gebracht en opgehaald worden.

Het is vanzelfsprekend dat alleen die ouderen naar het voorlezen komen, die daar zin in hebben of waarvan bekend is dat ze het prettig vinden om te luisteren naar verhalen en gedichten. Zo gauw er één persoon in de kring zit, die er niets aan vindt om stil te zitten, misschien wel iemand die veel liever zelf vertelt dan luistert, of iemand die liever veel actiever bezig is, kan deze persoon zeer storend zijn voor de anderen.

De sfeer waarin wordt voorgelezen is natuurlijk heel erg belangrijk. Grote tafels tussen de voorlezer en de luisteraar verminderen de intimiteit: in de meeste gevallen is het prettig in een kring te zitten, als in een huiskamer. De koffie en thee, die klaar staan met iets lekkers erbij, kunnen dan op bijzettafeltjes gezet worden.

Een echte luie voorleesstoel en een schemerlamp vergroten het gevoel van gezelligheid. Gedempt licht, een brandende kaars en een bloemetje op tafel dragen ook bij aan het knusse samenzijn.

geloop en lawaai zijn natuurlijk uit den boze: storingen moeten voorkomen worden. Rust is een belangrijke voorwaarde voor het voorlezen: er moet genoeg tijd zijn voor een kop thee en koffie, voorlezen, een pauze, wat vertellen en nog wat voorlezen. De voorlezer moet niet onder tijdsdruk staan, en de luisteraars moeten alle tijd hebben om het voorgelezene te laten bezinken, voor ze weer vertrekken of opgehaald worden.

Boeken en andere materialen die te maken hebben met de verhalen en teksten die voorgelezen worden, liggen zichtbaar voor iedereen op een tafel. Na het voorlezen kan er in gesnuffeld worden. Misschien zijn er thema's die door de activiteitenbegeleiding nog een keer opgepakt kunnen worden: ook voor dat doel kunnen de boeken en bijvoorbeeld spelmaterialen gebruikt worden.

Wanneer het voorlezen plaatsvindt in een verzorgings- of verpleeghuis, kan misschien in een openbare ruimte in het gebouw iets van een voorleescultuur zichtbaar gemaakt worden. Aan de wanden hangen mooi vormgegeven gedichten of teksten. In een leeshoek liggen op tafel

teksten en (voor) leesboeken. In een hoek worden materialen en voorwerpen tentoongesteld die passen bij de voorgelezen thema's (bijvoorbeeld de grote schoonmaak in het voorjaar, het inmaken van groenten en vruchten in de zomer, een herfsttafel). Voorgelezen gedichten worden afgedrukt in het 'huisblad'.

7. Het selecteren van de voorleesteksten

Verhalen moeten passen bij de luisteraars: achtergrond

Het vinden van geschikte voorleesteksten is misschien wel het moeilijkste werk voor de voorlezer. Er is natuurlijk een enorm aanbod van verhalen, sprookjes, gedichten, columns, reclamefolders, weekbladen, kranten en andere teksten: de bibliotheken staan er vol mee, en er verschijnen wekelijks zoveel boeken en tijdschriften dat niemand in staat is tot een compleet overzicht. Uit die veelheid moet je dus kiezen.

Het probleem is dat voor ouderen in verzorgings- en verpleeghuizen lang niet alle teksten geschikt zijn. Beter gezegd: er zijn betrekkelijk weinig geschikte teksten. Veel ouderen hebben vroeger weinig opleiding gehad en weinig gelezen in het verleden. Zij zijn van de generaties die leerden aanpakken, vaak hoor je mensen nog verzuchten dat lezen gezien werd als tijdverspilling, als een nutteloze en dus ongewenste bezigheid. Daar komt bij, dat ouderen in zorgcentra vaak zeer oude ouderen zijn, waarvan de leef- en belevingswereld (door beperktere fysieke mogelijkheden, door het wegvallen van vertrouwden en bekenden) steeds kleiner geworden is. Moderne hedendaagse literatuur spreekt hen vaak niet (meer) aan, de wereld van vandaag is een ver-van-mijn-bes-show geworden, het leven speelt zich gedeeltelijk af in de herinnering. Het hoort ook bij het oud-zijn: terugblikken op je leven, de verhalen van vroeger nog eens de revue laten passeren, de balans opmaken.

Verhalen en gedichten die voorgelezen worden moeten daarom aansluiten bij de leef- en belevingswereld van de ouderen. Dat kunnen verhalen zijn over herkenbare, alledaagse ervaringen en belevenissen. Om te zorgen dat de teksten aansluiten bij de belevingswereld van de luisteraars is het daarom ook belangrijk iets te weten van de achtergrond en de geschiedenis van de bewoners. In het verzorgingshuis in Swalmen wonen bijvoorbeeld veel ouderen die op boerderijen en in kleine dorpsgemeenschappen zijn opgegroeid, velen van hen hebben niet meer dan lagere school als opleiding. In het algemeen zijn zij dus geen geoefende lezers. In een verpleeghuis in Rotterdam vormen de bewoners echter niet zo'n homogene gemeenschap. Niet alleen de cultuur verschilt (er wonen bijvoorbeeld ouderen van Nederlandse, Surinaamse, Marokkaanse en Indische afkomst), ook hun opleidingsniveau, het opgroeien op het platteland of in de stad kan heel verschillend zijn. Voor dementerende bewoners is het nog belangrijker dat verhalen reminiscentiewaarde hebben, dat ze refereren aan eigen ervaringen en verhalen van vroeger: hun recente herinneringen zijn in veel gevallen verdwenen.

Geen verdrietverhalen

Ook mogen de verhalen en gedichten niet meteen heftige emoties en gevoelens oproepen (zoals het verdriet om een verloren kind of geliefde) – die gevoelens worden snel te groot om nog te kunnen hanteren, voor de oudere zelf, maar ook voor de mensen om hem of haar heen, die 'aangestoken' worden door het verdriet.

Geen ingewikkelde literaire teksten

Beeldspraak of sprongen in de tijd zijn taboe, omdat veel mensen dan de draad verliezen. Dit geldt ook voor andere ingewikkelde schrijfprocédés. verhalen die voorgelezen worden mogen niet te lang zijn en moeten het liefst chronologisch zijn opgebouwd.

Voorleesbaarheid van de verhalen en gedichten

Wie voor te lezen teksten selecteert, doet er goed aan teksten te zoeken die ook werkelijk voorleesbaar zijn. Lezen is iets anders dan voorlezen en passages of zinnen kunnen snel te ingewikkeld of moeilijk zijn om voor te lezen.

Niet zomaar kinderboeken!

Het is van belang dat de ouderen zich als volwassen mensen aangesproken voelen. Dit geldt zeker ook voor dementerende ouderen: in tegenstelling tot wat veel mensen denken, zijn de meeste kinderboeken niet geschikt (tenzij het boeken zijn, die ze nog kennen uit hun herinnering, bijvoorbeeld de eerste leesboekjes op school).

Passende teksten zijn bijvoorbeeld te vinden in het werk van Annie M.G. Schmidt, Simon Carmiggelt, Louis Paul Boon en Renate Rubinstein als het gaat om bekende Nederlandstalige auteurs. In de meer toegankelijke poëzie zijn genoeg mooie gedichten te vinden, bijvoorbeeld van Willem Wilmink. Teksten van Toon Hermans zijn geliefd, evenals verhalen van auteurs uit de streek of eigen cultuur. Bruikbaar zijn ook fragmenten uit levensverhalen van zowel bekende als onbekende auteurs.

Kies verhalen en gedichten die je zelf mooi vindt!

Belangrijk hierbij is, dat de voorlezer teksten kiest en leest die hij of zij zelf mooi vindt, de eigen smaak speelt dus beslist een rol.

Waar vind je teksten?

De zoektocht naar goede teksten kost veel tijd en voert door de Nederlandse en Vlaamse literatuur, langs vertaalde verhalen uit alle windstreken, langs tijdschriften, informatieve boeken en kinderboeken.

De voorlezer kan zelf op zoek gaan naar teksten, zeker als hij of zij weet aan wie voorgelezen gaat worden. De eigen boekenkast thuis wordt aangesproken, boekenkasten bij vrienden en bekenden worden aan een kritisch oog onderworpen, tijdschriften worden nagesnuffeld, en na verloop van tijd ontwikkelt de voorlezer een 'oog' voor passende teksten.

Gebruik de bibliotheek

En natuurlijk is er altijd de mogelijkheid om naar de bibliotheek te gaan en de bibliothecaris of bibliothecaresse in te schakelen bij het zoekproces. Zeker als je op zoek bent naar verhalen rondom een bepaald thema, teksten die aansluiten bij een bepaalde doelgroep, teksten in streektaal of dialect, of achtergrondmateriaal bij een bepaald onderwerp, kan de hulp van deze deskundige je veel zoekwerk besparen. Via de bibliotheek kun je ook beeldmateriaal lenen, video's en cd's met liedjes, spelmaterialen en herinneringsspeken. Er kan een themacollectie voor je worden samengesteld met voorleesverhalen, gedichten, informatieve teksten, muziek en beeldmateriaal rondom een specifiek thema, bijvoorbeeld 'koninginnedag', 'herfst', 'de vijftiger jaren'.

Voor verzorgingshuizen en verpleeghuizen verzorgen sommige bibliotheken ook wisselcollecties: na een bepaalde periode wordt een collectie opgehaald en vervangen door een nieuwe (thema) collectie.

Zorg voor een overdaad aan teksten

Breng meer verhalen en gedichten mee dan je daadwerkelijk kunt voorlezen. zorg dat je reserveteksten in je tas hebt. Pas in contact met je luisteraars weet je zeker of een verhaal of gedicht op dat moment ook werkelijk geschikt is en op dat moment passend is. het kan voorkomen dat een tekst die thuis of in de bibliotheek heel geschikt leek, toch op een bepaald moment beter niet voorgelezen kan worden.

Als je zorgvuldig teksten hebt verzameld en voorbereid, kun je tijdens het voorlezen zelf meer ontspannen. Een goede voorbereiding is het halve werk.

8. Het voorbereiden van het voorlezen

Ken je teksten!

Als voorlezer moet je vertrouwd zijn met de verhalen en gedichten die je gaat lezen. Als je je teksten goed kent, heb je tijdens de voorleesmiddag meer zicht op je keuzemogelijkheden als je je plan wilt veranderen of als plotseling een tekst niet blijkt te passen.

Iets voorlezen zonder voorbereiding vraagt bovendien om moeilijkheden: je stuit dan bijvoorbeeld op moeilijk te lezen passages, je hakt of legt de klemtoon verkeerd, de zinnen zijn te lang om in een adem te lezen. Je moet de opbouw van de tekst kennen, je moet weten waar moeilijke passages zijn, en je moet je voorbereiden op tempoverschillen en variatie in toonhoogte tijdens het voorlezen. Er zijn maar weinig mensen die zonder een degelijke voorbereiding goed kunnen voorlezen.

Waarom dit verhaal?

Tijdens je voorbereidingen kun je je afvragen waarom je dit verhaal, deze tekst of dit gedicht gekozen hebt. Wat bewoog jou bij het lezen ervan? Vanuit dat gevoel lees je dan die tekst opnieuw voor. Beziel je teksten met je eigen gevoelens en overtuigingen. Je kunt tijdens de voorleesmiddag ter introductie ook gerust aan je luisteraars vertellen wat jou bewoog en waarom je een tekst gekozen hebt. Laat eventueel het boek zien waaruit het komt. De introductie van het verhaal kan zo de nieuwsgierigheid van de ouderen opwekken en hun betrokkenheid vergroten. teksten die je voorleest omdat je er zelf van houdt hebben bovendien een groot 'echtheidsgehalte'. Ook echtheid, waarachtigheid van de voorlezer vergroot de betrokkenheid van de toehoorders.

Lees thuis hardop voor

Voorbereiden is méér dan alleen de tekst een keer lezen. Sommige teksten die je lezend heel gemakkelijk tot je neemt, blijken bij het voorlezen toch ingewikkelder te zijn dan je dacht. Lees daarom de voorleesteksten altijd hardop voor, thuis, zelfs meerdere keren. je hoort dan zelf of je het verhaal echt kent en kunt 'brengen' voor je luisteraars. Je hoort of het soepel gaat en of het verhaal lekker klinkt. Benader je voorleesteksten in de voorbereidingsfase vooral ook via je eigen gehoor. Of oefen op huisgenoten of bekenden, leen de oren van anderen: die kunnen je ook commentaar geven op je wijze van voorlezen.

Door het hardop voorlezen luister je zelf naar het ritme en de klanken in de tekst, naar de toonhoogte en stembuigingen, naar de accenten en zinslengte, naar de pauzes in de tekst. net zo goed als jij (de voorlezer) moet ademen in de tekst, moet je ook je toehoorders

ruimte geven om adem te halen: het tempo waarin je voorleest moet niet te hoog liggen, en je moet pauzes nemen in lange zinnen of na brokjes tekst.

Maak aantekeningen in de tekst

Als je hardop voorleest ter voorbereiding, kun je eventueel aantekeningen maken in het verhaal, aantekeningen die je tijdens het voorlezen als geheugensteuntje dienen. Geef aan waar je wilt pauzeren en waar je adem haalt, geef aan waar je het tempo wat moet versnellen en waar het langzamer moet gaan, geef aan waar je harder of zachter wilt lezen, geef aan welke woorden je wilt benadrukken.

9. Het voorlezen

De voorlezer is degene die de luisteraars moet boeien. Hoe klein je publiek ook is, je komt iets 'brengen', het is alsof je een kleine voorstelling geeft. Je kunt voor het begin een verwachtingsvolle spanning oproepen, door precies dan te beginnen als je merkt dat de ouderen (na een kop koffie en thee en na het verwelkomen en aanloopgebeuren) zich beginnen af te vragen of er nog wat staat te gebeuren. Als je jezelf voorstelt aan je toehoorders en als je het verhaal dat je wilt lezen kort introduceert, geef je de ouderen (en jezelf) de gelegenheid om aan jou en je stem te wennen. Je kunt dan ook vertellen, dat het prima is als mensen willen reageren op de voorgelezen teksten, dat er ruimte is voor gesprek en discussie.

Het is goed oogcontact te hebben met de luisteraars en dat af en toe tijdens het voorlezen te bevestigen. Je merkt dan of de aandacht verslapt en of mensen het verhaal nog kunnen volgen.

Voorlezen vraagt tijd. Niet alleen de tijd van de voorbereidingen en het creëren van een gezellige intieme sfeer, maar ook tijd tijdens het voorlezen.

Veel mensen lezen te snel voor en nemen te weinig pauzes. Lees dus rustig voor en realiseer je dat je alle tijd van de wereld hebt om dit verhaal of gedicht voor te lezen. Als je een gedicht leest, kan het zelfs heel goed werken om het gedicht een tweede keer te lezen.

Voorlezen vraagt veel aandacht, luisteren vraagt ook aandacht. Als je als voorlezer afgeleid wordt, bijvoorbeeld door een opmerking van iemand die er even niet bij is, of door een storing van buitenaf, dan kan het zinvol zijn, nog een keer bij het begin te beginnen. De kans is groot dat niet alleen jij, maar ook je toehoorders afgeleid waren. Neem dus de tijd, die de tekst vraagt om gehoord te worden.

Daarbij hoort ook de stilte: laat gerust een stilte vallen als je het verhaal of gedicht gelezen hebt. De ouderen moeten tijd en gelegenheid hebben, het gehoorde te verwerken; het beluisteren van een verhaal leidt tot innerlijke beelden. De tekst die gelezen is, wordt zo tot een verhaal in het hoofd van de luisteraar. Soms roept dat verhaal ook associaties op aan andere verhalen, herinneringen aan vroeger. Dan kan vanuit de stilte de behoefte ontstaan bij een luisteraar om een eigen verhaal te vertellen. Al die dingen kunnen niet gebeuren als je meteen van het ene verhaal in het andere duikelt: de kans dat je dan te snel gaat en dat toehoorders afhaken, is dan reëel.

Door voor te lezen breng je het verhaal of gedicht voor de luisteraars tot leven. Het tempo waarin je voorleest, je stembuigingen, de toonhoogte, het ritme in je voorlezen, de pauzes die je aanbrengt in je tekst: alles bepaalt mee of de tekst ook leidt naar het verhaal in het hoofd van de luisteraar. Als voorlezer ben je eigenlijk de bemiddelaar van de magie van het verhaal: vanuit de taal die gelezen wordt ontstaan mensen die kunnen bewegen en praten, gebeuren dingen die je zelf niet had kunnen verzinnen en je kunt blij en opgewekt worden, bedroefd of geamuseerd, het verhaal maat gevoelens wakker.⁶

Je brengt bovendien als voorlezer één interpretatie van een tekst, je leest, zoals jij de tekst ervaart en ziet. Daarom ook is het helemaal niet overbodig en soms zelfs aangenaam als een tekst meerdere malen gelezen wordt. Tijdens een voorleesmiddag gaat dat het gemakkelijkste met poëzie. Verhalen kunnen op een andere manier herhaald worden: een activiteitenbegeleider, een familielid of verzorgende zou bijvoorbeeld gelezen verhalen op een stil moment nog eens kunnen voorlezen. Naarmate een verhaal meer gehoord is, wordt het verhaal ook 'eigen' aan de luisteraar: hij of zij krijgt dan meer mogelijkheden om er een eigen interpretatie aan te geven en om het eigen verhaal dat er misschien door opgeroepen wordt, in beeld te krijgen.

Uit de reacties van het publiek kun je opmaken of het tijd is voor reacties op het gelezene, of er ruimte gemaakt moet worden voor een gesprek, en of er gepauzeerd moet worden. Er zijn geen recepten te geven voor de duur van het voorlezen, iedere keer reageren luisteraars anders en hun spanningsboog verschilt per keer aanmerkelijk. Het is dus noodzakelijk in nauw contact te blijven met je toehoorders en aan de vaak non-verbale reacties af te lezen wat zinvol is. Vaak reageren ouderen overigens zeer rechtstreeks en helder: als ze niet meer

⁶ Zie Aidan Chambers: *De leesomgeving*. Querido, Amsterdam, 1995, blz. 69

kunnen luisteren omdat de opnamecapaciteit op is, vallen ze in slaap, beginnen met elkaar te kletsen of worden onrustig. Je kunt soms beter wat eerder ophouden dan je hele programma af te werken, terwijl je een volgende keer langer door kunt gaan.

Als je het voorlezen wilt afronden, is het zinvol, dit ook aan te kondigen. Je zegt dan dat je een laatste gedicht voorleest ter afronding van de voorleesmiddag, en na het voorlezen bedank je de mensen voor hun aandacht. Daarmee zet je voor iedereen een duidelijke punt. Mensen die willen gaan, zijn dan vrij om te vetrekken, terwijl anderen op hun gemak nog even kunnen snuffelen in boeken, of nog een praatje kunnen maken. Net zoals de voorleesbijeenkomst traag begint met koffie, thee en het brengen van de mensen, kan deze even rustig eindigen en uitklinken, terwijl de ouderen opgehaald worden.

10. *Reageren op de teksten: het gesprek*

Soms activeren voorgelezen verhalen en gedichten: het verhaal biedt stof tot nadenken en discussie, of de voorgelezen tekst maakt een verhaal in de luisteraar wakker. Dan kan er tijdens of na het voorlezen gepraat worden, en de reacties kunnen uiteenlopen van een kort en kernachtig commentaar tot een gesprek waarbij iedereen betrokken is.

Het praten naar aanleiding van de teksten is echter geen regel: soms is het voorlezen alleen genoeg. genieten mensen van het luisteren en hebben ze geen behoefte om te reageren of om het verhaal van henzelf mee te delen. Soms is er ook geen verhaal, zijn het de klanken en het ritme van het voorlezen die genoten zijn en is er geen associatie naar het eigen levensverhaal.

Een gesprek naar aanleiding van het voorgelezene moet daarom bijna organisch ontstaan: je kunt het niet dwingen, je kunt er niet werkelijk op anticiperen. Als je van te voren denkt, dat een tekst wel veel reacties zal oproepen, gebeurt er misschien helemaal niets, en als je niet rekent op commentaar, volgt een hele discussie. Het is dus de kunst om in de stroom van de gebeurtenissen mee te gaan en het gesprek te laten ontstaan wanneer de tijd er rijp voor is. Meestal komt een gesprek ook eerder op gang, wanneer de ouderen zich vertrouwd voelen met jou als voorlezer, dus het kan best zijn, dat de eerste keren de reacties minimaal zijn.

Ook hier is het belangrijk te letten op de non-verbale reacties. Je ziet en ervaart wel of mensen betrokken zijn bij het gebeuren, of ze het fijn vinden om te luisteren, en of ze genieten van de activiteit en van het samenzijn. Dan kan een enkel verzuchte roep 'Wat heb ik genoten' al reactie genoeg zijn.

Het gebeurt echter ook, dat het voorlezen iets los maakt bij de toehoorders: de ouderen reageren, vinden iets van het voorgelezene, hebben er een oordeel over. 'Dit vind ik een mooi verhaal.' 'Zo was het helemaal niet.' 'Ik ben het helemaal eens met wat de hoofdpersoon zegt óf doet in het verhaal. Of het verhaal raakt aan het eigen levensverhaal: mensen herkennen situaties van vroeger, worden herinnerd aan hun eigen geschiedenis, en dan kan het zijn, dat ze willen vertellen. Eigen ervaringen, gebeurtenissen uit het leven dat ze geleid hebben, komen dan op tafel, en zoals dat gaat met herinneringen. de ene herinnering roept de andere op. Soms ontstaat er een gesprek en raakt het voorlezen even p de achtergrond. Totdat de verhalen verteld zijn en het weer stiller wordt en dat is dan het moment om een nieuwe tekst te lezen.

Als de voorgelezen teksten leiden naar eigen verhalen, kan het vertellen van die verhalen nog geactiveerd worden door het stellen van de juiste vragen. Nodig de oudere uit om het verhaal nog preciezer in beeld te brengen, nodig uit om het verhaal een nieuwe diepgang te geven, zodat niet alleen verhalen verteld worden die al keer op keer verteld zijn, maar ook nieuwe (delen van) verhalen boven water komen. Vragen die je kunt stellen zijn de meest elementaire en eenvoudige vragen naar het wie, wat, waar, wanneer en hoe van de situatie> wie waren erbij betrokken? Waar speelde het zich precies af? Wat was er aan de hand? Hoe gebeurde het precies? Wanneer, in welke tijd speelde het zich af? En ook vragen die inzomen op zintuiglijke waarnemingen helpen mensen vaak de situatie op een nieuwe manier te beschrijven. Kunt u beschrijven hoe het eruit zag? Landschap, achtergrond, kleuren? Weet u nog wat u hoorde? Waren bepaalde geuren belangrijk? Hoe smaakte het eten van toen? Wat voelde u?

Een werkelijke interesse naar het eigen verhaal van ouderen doet vaak een schatkist opengaan. Van het ene verhaal kom je in het andere verhaal, en de gesprekken die zo ontstaan leveren thema's en ideeën voor nieuwe voorleesverhalen en gedichten.

Na de voorleesmiddag gaat het vertellen van de verhalen door. Als de herinnering eenmaal geactiveerd is, komen ook de dag erna nog verhalen, en een week later. Het is fijn als de ouderen in contact met hun familie en kennissen, tijdens het contact met verzorgenden of in de uren van de activiteitenbegeleiding kunnen vertellen hoe de voorleesmiddag hen bevalen is en welke verhalen het in hen opriep.

11. *Mogelijkheden om voor te lezen*

Voorlezen kan op verschillende manieren gebeuren. Wanneer je aan een enkele oudere voorleest is dat een heel ander gebeuren dan wanneer je een kleine groep ouderen voorleest en dat is weer heel anders dan voorlezen aan een grote groep mensen in een zaal met een microfoon.

De ene voorleesactiviteit hoeft de andere niet uit te sluiten. Misschien zijn er ouderen in het zorgcentrum of verpleeghuis die bedlegerig zijn of niet meer in staat in een groep te functioneren, maar die het wel fijn vinden om in een individueel contact voorgelezen te worden. Voor anderen is het juist het luisteren in een groep boeiend, omdat ze naar aanleiding van het gelezene in gesprek kunnen komen met elkaar en op een vanzelfsprekende manier in contact zijn met anderen. En een open voorleesmiddag, waarin het voorlezen als een activiteit voor iedereen gepresenteerd wordt, kan een plek hebben binnen een omvattender 'grote-zaal-programma' en kan dan wervend werken voor het voorlezen in kleine, vaste groepen. Een gastvoorlezer, bijvoorbeeld een auteur uit de streek, maakt zo'n programma nog aantrekkelijker.

Een voorleesactiviteit voor een grote groep mensen in een zaal vraagt veel voorbereiding. bewoners van binnen en buiten moeten geattendeerd worden op de activiteit, dus er moet een wervingsfolder zijn en via affiches en krantenberichten (in het huisblad en de streekpers, voor omwonenden) wordt de middag aangekondigd. De zaal moet gezellig aangekleed zijn, de catering moet verzorgd worden en het halen en brengen van veel mensen tegelijk vraagt een degelijke organisatie van het verzorgende personeel. Een microfoon is meestal noodzakelijk, want er zijn altijd wel ouderen die slechter of slecht horen. In het laatste geval is een ringleiding nuttig.

Voor een groot publiek is de voorlezer meer dan voor een kleine groep een entertainer: een gesprek komt niet zo gemakkelijk op gang in een grote zaal, dus je moet het doen met wat korte reacties en af en toe een kleine pauze inlassen, zodat mensen hun verhaal aan de burens kunnen vertellen. Het is leuk om de luisteraars na afloop van de activiteit gelegenheid te geven in boeken te bladeren, voorwerpen te bekijken en informeel wat te vertellen, en je kunt hen een blad meegeven met enkele fragmenten uit teksten en gedichten die voorgelezen zijn. Om thuis nog wat na te lezen, om voor te lezen aan bekenden.

Diep in december

De grote zaal in verzorgingshuis St. Jan Baptist is gezellig vol. De kerstbomen staan naast de kribbe, op de tafels staan kerststukjes, iemand gaat rond met koffie, thee en kerstkransjes. Meer dan vijftig bewoners zijn gekomen om te luisteren naar een kerstverhaal, voorgelezen door personeelsleden en vrijwilligers. De voorleesstoel staat klaar bij de grootste boom naast de piano. Het licht is gedempt en de kaarsen branden.

Na pianoklanken en een introductie door de manager van het huis, wordt het kerstverhaal van Clarissa Pinkola Estes voorgelezen. Het is het levensverhaal van een kerstboom, een wat langer verhaal, voor het doel van de middag een beetje vereenvoudigd. Alle leden van de kersverse voorleesgroep in het huis lezen om beurten een fragment van het verhaal voor. Zij hebben geoefend en het voorlezen verloopt nu vlekkeloos, de lezers hebben zichtbaar plezier in hun taak.

De aandacht van de luisteraars is bijzonder groot. Af en toe is iemand even afgeleid, maar het verhaal is zo opgebouwd, dat je op ieder moment de draad weer kunt oppakken. De afwisseling van stemmen helpt de aandacht vast te houden. Als het verhaal uit is, wordt er geklapt. De speciaal voor deze gelegenheid gekomen studente aan het Conservatorium speelt kerstliederen op de piano. Er wordt nog eens koffie en thee ingeschonken, terwijl sommige mensen meezingen, ze kennen de liederen goed. Zo loopt de middag muzikaal en gemoedelijk ten einde. De voorlezers zitten nog een tijdje bijeen om tevreden terug te blikken op hun eerste optreden en de ouderen praten nog wat na, voordat ze naar huis gaan of gehaald worden.

Ouderen die zich geïnteresseerd hebben getoond voor en tijdens het voorlezen, kunnen uitgenodigd worden om in een kleine groep op een vast tijdstip te komen luisteren naar verhalen en gedichten. Tijdens zo'n voorleesmiddag wordt in een 'huiskamer' voorgelezen en nagepraat of verteld. Na verloop van tijd ontstaat er een min of meer vaste groep, sommige mensen zullen echter steeds herinnerd moeten worden aan de activiteit, zodat het een groot voordeel is als het voorlezen als activiteit is opgenomen in het persoonlijk zorgplan van deze mensen. verzorgenden kunnen dan een herinneringssteuntje geven en eventueel zorg dragen voor het halen en brengen van de oudere.

Bij het voorlezen in een kleine groep kun je als voorlezer zoeken naar teksten die direct passen in de beleavingswereld of bij de achtergrond van de deelnemende ouderen. Je kunt ook teksten zoeken naar aanleiding van of geïnspireerd door het gesprek dat tijdens de voorleesmiddag op gang komt. De ouderen geven dan zelf de thema's of onderwerpen aan die hun belangstelling hebben.

Een voorleesmiddag

Het is drie uur in de middag. Nadat de zeven ouderen en de twee verzorgenden het zich gemakkelijk gemaakt hebben in een kring rond de voorleesstoel, ontstaat er een sfeer van verwachting. het gaat beginnen. Het thema van de middag is 'feesten'. Een verhaal over een verjaardag, een gedicht over moeders verjaardag, de sfeer is genoeglijk en rustig. mevrouw Pauwe ziet eruit of ze slaapt. Toch weet ze later, als het over trouwen gaat, precies te vertellen hoe dat ging de avond tevoren, als de vrijers kwamen. Soms veert iemand op en zie je dat er intens geluisterd wordt. er ontstaat een uitgebreid gesprek over het verschil tussen trouwen vroeger en nu. Ook over verloven wordt gepraat en de kermis komt ter sprake. In de pauze waaiert het gesprek uit: van het speciale bruidsbrood komen we terecht bij het bakken van vlaai en wassen zonder wasmachine. Als mevrouw Custers na de pauze onverwachts een gedicht declameert, luistert meneer Karelsen, die de hele middag niets zegt, oplettend toe. Even na vieren verslapt de aandacht. Mevrouw Pauwe toont wrevel, mevrouw Nelissen dut weg en mevrouw Wetzels wil naar huis: ze moet naar haar dochter, het heeft lang genoeg geduurd. 'Ja, het was mooi', zegt mevrouw Custers bij het vertrek. En mevrouw Nelissen: 'Ik was vroeger bij de boekenclub. Veel succes met uw werk.'

De boeken met verhalen over feesten blijven nog een tijdje liggen in de huiskamer. Als het zo uitkomt, kan iemand er in bladeren en misschien is er een verzorgende of een familielid die op een rustig uurtje een van de verhalen van vanmiddag nog een keer voorleest.

Wanneer ouderen individueel voorgelezen worden (ook thuiswonende ouderen), kun je als voorlezer de verhalen en gedichten nóg meer afstemmen op de smaak en behoefte van de oudere dan in een groep.

Je moet daarbij wel in de gaten houden dat je ook zelf de teksten mooi en boeiend moet vinden. Het voorlezen kan voor sommige ouderen een belangrijk onderdeel van hun weekprogramma worden: doordat ze zelf meestal niet meer zo mobiel zijn, ontmoeten ze soms weinig andere mensen en het voorlezen kan dan het (dreigende) isolement een beetje doorbreken.

Een probleem kan soms ontstaan als de oudere alleen maar wil praten. Het voorlezen schuift dan naar de achtergrond en dat is niet erg, als de voorlezer daar geen probleem mee heeft. Wanneer dat wel het geval is, of wanneer de oudere vooral over moeilijke dingen in zijn of haar leven wil vertellen, is het misschien zinvol een andere gesprekspartner te zoeken of de oudere in contact te brengen met een pastor of geestelijk begeleider.

Ervaringen

De ervaringen met voorlezen aan ouderen zijn positief. In de verzorgings- en verpleeghuizen waar open voorleesmiddagen werden georganiseerd, was de opkomst altijd goed, en de

ouderen genoten van het voorlezen. Bij een herhaald aanbod kwamen dezelfde ouderen vaak terug, en zij werden later gevraagd om deel te nemen aan een vaste voorleesgroep. Ook mensen die weinig affiniteit hadden met boeken en lezen, beleefden plezier aan het voorlezen. Het blad met een keuze uit de tekstfragmenten dat iedereen na afloop mocht meenemen, vond gretig aftrek. De fragmenten bleken later voorgelezen te zijn aan kennissen en kleinkinderen.

Sommige personeelsleden van verschillende afdelingen van de huizen raakten ook geïnteresseerd, en sommigen lazen later nog eens de teksten rond een thema voor aan groepjes ouderen. In de huizen begonnen enthousiaste personeelsleden en voorlezende vrijwilligers met het aanleggen van een archief van geschikte voorleesverhalen en – gedichten, ook gericht naar hun eigen doelgroep.

‘Het is zo fijn om te luisteren’, zegt een mevrouw, ‘zelf lezen lukt me niet meer.’ ‘De middagen gaan snel voorbij’, zegt iemand anders. En: ‘Ik vertel erover aan mijn kleinkinderen.’
Ook de verzorgenden zijn enthousiast. ‘Er zijn genoeg activiteiten voor de bewoners’, zegt een van hen. ‘Maar als er geknutseld wordt, kun je alleen de producten bewonderen en vragen of het lukte de kerststerren precies volgens het patroon te knippen en plakken. Als er kienen is vraag je wie gewonnen heeft en dat is dat. Maar na de voorleesmiddag vertellen bewoners verhalen over hun eigen leven, over appels plukken en jam maken, over het leven op de boerderij vroeger en de dieren die ze hadden, over de bomen die groeiden in Indië, over hun Sinterklaasfeest en een recept voor appelbeignets die gebakken werden op Sint Maarten. De gesprekken krijgen daardoor een andere betekenis.’

‘Die boeken, dat is niks voor ons, dat is voor jongeren’, zegt mevrouw Jansen, terwijl ze met een vies gezicht kijkt naar de boeken die op een tafel ter inzage liggen. Eerder heeft zij heel aandachtig geluisterd naar de verhalen en gedichten die ik voorlas over bomen. ‘Misschien zijn er toch een paar mensen die erin willen kijken’, opper ik. Ik zie mensen zitten met een boek op schoot en een man is druk doende een speciale boom op te zoeken die hij iemand wil laten zien om zijn verhaal over de lindeboom kracht bij te zetten. ‘Nee’, zegt ze gedecideerd, ‘boeken, dat is niets voor ons. Dan moet je ven lézen houden.’

Voorlezen in de Molenhof

Ik ben uitgenodigd om voor te lezen in Zorgcentrum de Molenhof in Maastricht. Op de afgesproken middag ben ik present met verhalen, gedichten en nieuwsgierigheid. Hoewel ik al heel veel voorgelezen heb aan ouderen in zorgcentra, is het elke keer maar weer de vraag hoe het zal uitpakken. Zeker op zo’n middag als deze, waar ik een gast ben en waar ik de bewoners niet ken en zij mij nog nooit gezien hebben, is het

spannend. Kan ik met hen werkelijk in contact komen? Zullen mijn verhalen iets teweegbrengen bij de bewoners, met name bij hen die al zoveel vergeten zijn? Zijn er activiteitenbegeleiders of verzorgenden aanwezig die mee kunnen helpen het gesprek te voeren? Ik realiseer me maar al te goed dat veel oude mensen en zeker Mensen met de ziekte van Alzheimer of verwante aandoeningen, echt niet zomaar bereid zijn om met een vreemde mevrouw in gesprek te gaan. En zo is het ook. Als de bewoners in de voorleesruimte worden binnengebracht zitten ze daar afwachting en echt niet meteen welwillend. Wat hebben die activiteitenbegeleiders nu weer in huis gehaald? Wat moeten wij met die onbekende? Maar eens zien of het iets is...

Bovendien is er nog een extra belemmering, want er komt een fotograaf van de krant om een foto van mij te maken. Mijn boek *Luisteren in je leunstoel*, dat gaat over het voorlezen aan ouderen, is pas verschenen en er komt een artikel in de krant over mijn werk.

In de hoek naast mij zit een oude mevrouw, die er duidelijk geen zin in heeft. Demonstratief pakt ze haar meegebrachte krant, vouwt die open en duikt achter de bladzijden weg om vooral maar niet te hoeven veinzen dat ze meedoet. Een meneer valt onmiddellijk in slaap, een ander zit te wippen met haar voeten.

Dan begin ik voor te lezen. Ik vertel als inleiding dat ik stukjes voorlees die ik geschreven heb over mijn eigen leven. Het zijn kleine teksten met heel herkenbare onderwerpen: verhalen over mijn naam, over een hond waar ik bang voor was, over mijn moeder die mijn haren kamde zodat ik paardenstaart of knot kreeg, over mijn allereerste herinneringen, de eerste biecht en de eerste heilige communie, over de rode kool die we donderdags aten. Ik vind het fijn om mijn verhaaltjes voor te lezen en te zien hoe na het lezen de ouderen bijna vanzelfsprekend beginnen te vertellen over vroeger: door mijn verhalen worden herinneringen wakker. Ze moeten niet verteld worden, allesbehalve dat, maar het ontstaat, en dat is precies wat ik heb willen bereiken. Iemand vertelt over de strikken die ze in haar haren droeg vroeger, iemand anders over het indraaien van de papillotten op zaterdag. Het poetsen van de meubels met boenwas, de op de tafel omgekeerde stoelen en de geur van rode kool met worst roepen allerlei associaties op, en na het biechtverhaal tuimelen de verhalen van de bewoners over elkaar heen. Het is gezellig en ik merk dat er van de aanvankelijke scepsis niet veel meer over is.

De fotograaf heeft een paar foto's gemaakt en is daarna geruisloos vertrokken. Mijn buurvrouw met de krant heeft de bladen heel langzaam laten zakken terwijl ik voorlas, en nu ligt de krant langs haar op de grond en is ze druk in gesprek met haar buurvrouw. Als we koffie drinken is het een gezellig geroezemoes van verhalen. Hier en daar ga ik langs om te horen of mensen mij iets willen vertellen van hun eigen verhalen. Het wordt een geweldige middag voor ons allemaal. Ik voel me blij en trots op het prachtige boek dat ik heb geschreven en als een week later het artikel in de krant staat met de begeleidende foto ben ik erg gelukkig met het beeld van mijzelf. Dit is hoe ik ben als ik in mijn element ben, dit is hoe ik aan het werk ben met mensen, in contact met mijzelf, met de luisteraars en met hun verhalen. Dit is precies waarom ik vier jaar lang onafgebroken gewerkt heb om van het voorlezen voor ouderen iets moois te maken waardoor kinderen en verzorgenden op een mooie manier met hen in gesprek kunnen komen.